

**საეკლესიო სასამართლოს ფუნქციონირების
პირველადი ფორმები მართლმადიდებლურ ტრადიციაში:
კანონიკა და თეოლოგია**

ვლადიმერ ნარსია*

I.

წინამდებარე ნაშრომი მიზნად ისახავს საეკლესიო სასამართლოს შესახებ იესო ქრისტეს და მოციქულთა სწავლებების ანალიზს, რათა მათზე დაფუძნებით განიმარტოს საღვთო სამართლიანობის პრინციპი, როგორც სამართლის ქრისტიანული კონცეპტი. სტატიაში საღვთო სამართლიანობა, როგორც საღვთო ნების გამოვლენა, განხილულია ეკლესიის ამოცანების მიღწევის საშუალებად, რომლითაც იგი ემსახურება ადამიანის სულის ხსნის სოტეოროლოგიურ მიზნებს.

სტატიის პირველი ნაწილი ეთმობა საეკლესიო სასამართლოს პირველადი ფორმების შესახებ კანონიკურ-თეოლოგიურ ექსკურსს სათანადო წყაროების დამონშებით, რომელთა ავტორიტეტი განსახილველი საკითხის დამაჯერებლობას და სანდოობას განაპირობებენ. მეორე ნაწილში საუბარია სასამართლო სამართალწარმოების დახვეწის ისტორიულ პროცესზე; განხილულია საეკლესიო სასამართლოების იერარქია თანმხლები თავისებურებებით და დისკრეციული უფლებამოსილებებით. და ბოლოს, შემოთავაზებულია თეზა, რომლის მიხედვით, საეკლესიო სასამართლოს შესახებ კონცეფცია არის სახარებისეული და აღმოცენებულია იესო ქრისტეს სწავლებაზე.

II.

საეკლესიო სასამართლოს ქვემდებარობის კომპეტენციას წარმოადგენს საეკლესიო იერარქიის და სამრევლო დასის კერძო და

* ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის „კანონიკური სამართლის კვლევითი ცენტრის ხელმძღვანელი“ და ლექტორი. vladimernarsia@yahoo.com

საზოგადო ხასიათის კანონიკური სამართალდარღვევები. საეკლესიო სასამართლო ეკლესიაში ზედამხედველობს ყველას და ყველაფერს, რაც უკავშირდება ქრისტიანული მოძღვრების დაცვის, ეკლესიის წევრების მორალურ-დისციპლინურ ქცევას და საეკლესიო ინსტიტუციების ადმინისტრირების კანონიკურ წესებს. სხვა ნებისმიერი საკითხი მხოლოდ იმ შემთხვევაში შემოდის საეკლესიო სასამართლოს განსჯადობის სფეროში, თუ იგი ვლინდება, როგორც ეკლესიის საზოგადოებრივ საქმიანობაში განხორციელებული სამართალდარღვევა.

პირველი პერიოდის ეკლესიებში მრევლს შორის წარმოშობილ დავებს ე.წ. „საშუამავლო სასამართლო“ განიხილავდა. ეს იყო დროებითი სასამართლო ორგანო, რომელიც ზედამხედველობდა კერძო ხასიათის დავებს და კონკრეტული შემთხვევის ამონურვის შემდეგ წყვეტდა ფუნქციონირებას. „საშუამავლო სასამართლოს“ მოსამართლეებს სამღვდლო დასიდან ირჩევდნენ მოდავე მხარეები.

დროთა განმავლობაში ეკლესიაში სამართალწარმოებითი პროცესი დაიხვეწა და შეიქმნა საეკლესიო სასამართლოების ახალი ფორმები, განსხვავებული ფუნქციებით და უფლებამოსილებებით. მაგალითად, „საშუამავლო სასამართლოს“ დონეზე საქმის მოუგვარებლობის შემთხვევაში განხილვაში ერთვებოდა მასზე აღმატებული უფლებამოსილების მქონე ორგანო – „უხუცესთა სასამართლო“. „უხუცესთა სასამართლოში“ საქმეს განიხილავდა სამღვდლო იერარქიის გაფართოებული შემადგენლობა. შემდეგ ეტაპზე კი, „უხუცესთა სასამართლოს“ მიერ დავის მოურიგებლობის შემთხვევაში საქმე გადაეცემოდა ეპისკოპოსს, ან ეპისკოპოსთა კოლეგიას – „საეკლესიო სასამართლოს“, რომელსაც გამოჰქონდა საბოლოო ვერდიქტი. აღნიშნულთან დაკავშირებით ცნობებს ვხვდებით IV საუკუნის ერთ-ერთ უძველეს ქრისტიანულ

რჯულდებით ტექსტში „მოციქულთა განწესებანი“ – „დიდასკალია“.¹

საეკლესიო სასამართლოზე მსჯელობისას რასაკვირველია, გვერდს ვერ ავუვლით მისი წარმოშობის და პირველადი ფორმების შესახებ საუბარს. აღნიშნულთან დაკავშირებით ერთ-ერთი უძველესი მოწმობა შემონახულია პავლე მოციქულის ეპისტოლეში კორინთელთა მიმართ: „როგორ ბედავს რომელიმე თქვენგანი, ვისაც დავა აქვს სხვასთან, ურჯულოთა სამსჯავროს წინაშე წარსდგეს და არა წმინდანთა წინაშე? ნუთუ არ იცით, რომ წმინდანი განიკითხავენ ქვეყანას, ხოლო თუ ქვეყანა თქვენს მიერ განიკითხება, განა იმისი ღირსნი არა ხართ, რომ უფრო წვრილმანი საქმენი განსაჯოთ? ...თქვენ კი, როცა ყოფითი საქმეები გამოგაქვთ სამსჯავროზე, მსაჯულებად ეკლესიისათვის შეურაცხ პირებს აყენებთ. თქვენდა სამარცხვინოდ ვამბობ: ნუთუ თქვენს შორის არ არის არცერთი ბრძენი, ვისაც შეეძლოს თავისი ძმების განსჯა?“²

წარმოდგენილი პასაჟიდან ირკვევა, რომ პავლე მოციქულის გულისწყობა გამოუწვევია კორინთოს ეკლესიაში დამკვიდრებულ პრაქტიკას, რომლის მიხედვით, ეკლესიის წევრებს შორის წარმოშობილი სადავო საკითხები საერო სასამართლოებში განიხილებოდა. პავლე მოციქული ამის გამო კიცხავს ქრისტიანებს კორინთოში – ნუთუ არ იცით, რომ ეს საძრახისი საქმეა და საეკლესიო საქმეთა განსჯა ეკლესიის წიაღში უნდა მოხდეს ეკლესიის ძმების მიერ?! სწორედ მოციქულის ეს მოთხოვნა დაედო საფუძვლად საეკლესიო დავებზე საერო სასამართლოების დაუშვებლობას და ეკლესიის წიაღში სასამართლოს ჩამოყალიბების საჭიროებას. ამას მოწმობს კართაგენის კრება, რომელიც პავლე მოციქულის სწავლებას კანონის ძალით განამტკიცებს: „ეკლესიის მსახურად განჩინებული თითოეული დასის წარმომადგენელი თუ

¹ Didascalia et Constitutiones apostolorum, Ed. by F. X. Funk, Vol. 2, Chapt 6, 1905, 193-197. ქართულ ენაზე მოკლე გამოკვლევა იხ., ჭელიძე ე., ნაშრომები, III ნაწილი.

² პირველი კორინთელები 6:1-5.

გასასამართლებელი გახდეს და გვერდი აუაროს საეკლესიო სამსჯავროს, ასეთს უნდა აეყაროს პატივი“³.

აღნიშნულ საკითხზე პრინციპულმა პოზიციამ ეკლესია საბოლოოდ გაათავისუფლა საერო ხელისუფლების კონტროლისაგან. საეკლესიო დავების განხილვაზე უფლებამოსილი გახდა იერარქია, რადგან მხოლოდ ის არის პასუხისმგებელი ეკლესიაში ქრისტიანული მოძღვრების დაცვასა და აღსრულებაზე. სახელმწიფო სასამართლოები კი, რომლებიც ექვემდებარებოდნენ იმპერატორის ადმინისტრაციას და ნებას, სირთულეებს ქმნიდნენ ეკლესიის მიზნებისთვის, რომლის მიხედვით, ყველაფერი, რაც ეკლესიაშია და ყველა ინსტრუმენტი, რაც ეკლესიას გააჩნია, უნდა ემსახურებოდეს ადამიანის სულის ხსნის ღვთაებრივ განზრახვას: „ეპისკოპოსის სიტყვა უნდა იყოს მაკურნებელი და არა დამსჯელი. იგი, როგორც მკურნალი, ისე უნდა იღწვოდეს ქრისტეს სამწყსოსთვის“.⁴ მზრუნველობისა და მაკურნებელობის ეს გაგება უდევს საფუძვლად შეცოდებათა და დანაშაულთა განსჯადობის საეკლესიო სამართლებრივ იდეას ქრისტიანულ ტრადიციაში.

რომ შევაჯამოთ, საეკლესიო სასამართლოს მიზანია საღვთო სამართლიანობის აღსრულება, რომელიც ადამიანის სულის კურნების და განწმენდის მიზანს ემსახურება. ამიტომ, საეკლესიო მსჯავრის (ეპიტიმია) თეოლოგია ფუნდამენტურად განსხვავდება საერო მსჯავრის ფილოსოფიისაგან, რომლის მიზანია, აღადგინოს დარღვეული სამართლის ჯერარსული პრინციპი. ეკლესია კი მიიჩნევს, რომ შეცოდების დროს უპირველესად ირღვევა ადამიანის სულიერი მდგომარეობა, რომლის აღსადგენად საჭიროა თერაპიული ღონისძიებები და სულის გამოხსნა ვნებათა ტყვეობისაგან.

საეკლესიო სასამართლოს ფუნქციას წარმოადგენს ღვთივდადგენილი წესრიგის დაცვა ეკლესიაში და ღვთის ნების უზენაესობის შენარჩუნება საეკლესიო საქმეთა მართვაში. ეკლესიაში

³ კართაგენის მე-15 კანონი, წიგნში: დიდი სჯულისკანონი, თბილისი, 2009, 146.

⁴ Orthodoxy and the Courts in Late Antiquity, Edited by C. Humfress, Oxford University Press, 2007, 155.

საღვთო ნების ადამიანურით ჩანაცვლება ღვთის უარყოფის ტოლფასი დანაშაულია. ამიტომ, უნდა შეიზღუდოს ნებისმიერი პირის, მათ შორის იერარქის, თვითნებობა და აიკრძალოს საღვთო ნების ადამიანურით განდევნის ყოველი მცდელობა საეკლესიო მმართველობით საქმიანობაში, რადგან ეს უკანასკნელი უპირისპირდება ეკლესიის ფუნდამენტურ მოძღვრებას, რომლის მიხედვით, იესო ქრისტეა „ეკლესიის თავი და მეუფე“. ეკლესია მხოლოდ მაშინ დაიცავს თავს ღვთის წინააღმდეგ მიმართული მკრეხელობისაგან, თუ საეკლესიო სასამართლო ინსტრუმენტებით გარანტირებული იქნება საღვთო ნების პრიმატობის და უზენაესობის პრინციპის დაცვა. ამის გარეშე იგი, როგორც მორწმუნე ადამიანთა სოციალური ერთობა, განწირულია ქაოსისა და პოლარიზაციისთვის.

III.

საეკლესიო სასამართლოს მიერ დანაშაულის განსჯადობის კანონიკური უფლებამოსილება ეფუძნება იესო ქრისტეს სწავლებას – „ხოლო თუ შენი ძმა შესცოდავს შენს მიმართ, მიდი და ამხილე როცა მარტო იქნებით ორივენი; თუ შეისმინა შენი, შეგიძენია ძმა შენი, ხოლო თუ არ შეისმინა, მიიყვანე ერთი ან ორი კაცი, რათა ორი თუ სამი მოწმის პირით დადასტურდეს ყოველი სიტყვა. და თუ არც მათსას შეისმენს, უთხარი ეკლესიას; ხოლო თუ არც ეკლესიისას შეისმენს მაშინ იქნება იგი შენთვის, როგორც მებაჟე ან წარმართი“ (მთ. 18. 15-17).

სახარებაში, პირველად მათე მახარებელთან ვხვდებით მითითებას ეკლესიის წევრებს შორის დავის მორიგების ქრისტიანულ წესთან დაკავშირებით, რომელიც ითვალისწინებს: 1. პირადი შეგონების გზით მორიგებას. 2. თუ ეს ცდა უშედეგოა, ერთი ან ორი პირის დახმარებას. 3. თუ ამ გზითაც ვერ მიიღწევა მორიგება, საქმე უნდა გადაეცეს ეკლესიას. 4. თუ უკანასკნელი მცდელობაც წარუმატებლად დასრულდება, დამნაშავემ უნდა დატოვოს ეკლესია.

იესო ქრისტეს ეს სწავლება დაედო საფუძვლად ქრისტიანული სამართლის ძიების პრინციპს და შესაბამისად, საეკლესიო სასამართლოს ფუნქციონირების წესებს ეკლესიაში. მათი დახვეწა და სამართლებრივ ცნებებად ჩამოყალიბება ისტორიის განვითარების კვალდაკვალ ხდებოდა და ამაში გვარწმუნებენ მოციქულთა სახელით ცნობილი კანონებიც. „დიდი სჯულის კანონის“ ტექსტში შემავალი ეს ფუძემდებლური კანონთა კორპუსი ამომწურავ ცნობებს გვანვდის პირველი პერიოდის ეკლესიაში საეკლესიო სამართალწარმოების ჩანასახოვანი წესების შესახებ – სუბიექტის, ობიექტის და პროცესუალური ნორმების გათვალისწინებით. მოციქულთა 74-ე კანონში პირველად არის გაშლილი აღნიშნული მოთხოვნები, საიდანაც ვიგებთ, რომ: ა) საეკლესიო სასამართლოში საჩივარი უნდა შეიტანოს მხოლოდ შეულახავი რეპუტაციის მქონე პირმა. ბ) სასამართლოს უნდა დაესწროს რამდენიმე ეპისკოპოსი. გ) ბრალდებულს უნდა მიეცეს უფლება, წარდგეს მოპასუხედ; დ) სასამართლოში გამოუცხადებ ლობის შემთხვევაში ბრალდებულს იწვევენ მეორედ, და უკანასკნელად – მესამედ. ე) გამოუცხადებლობის შემთხვევაში სასამართლო უფლებამოსილია, მის დაუსწრებლად მიიღოს გადაწყვეტილება. მოციქულთა 75-ე კანონი კი ერთგვარი გაგრძელებაა მისი წინმდგომის.

ეს კანონი სასამართლო საქმისწარმოების კიდევ რამდენიმე წესზე მიგვითითებს: ა) საჩივრის შეტანის დროს მომჩივანს უნდა ახლდეს სამი მონმე, გამონაკლის შემთხვევაში – ორი. ბ) მონმე უნდა იყოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წევრი და სარგებლობდეს კარგი რეპუტაციით.

იმპერიაში ეკლესიის როლის ზრდამ და საეკლესიო დავების სფეროში დაგროვილმა გამოცდილებამ საბოლოოდ განამტკიცა საეკლესიო სასამართლოს დამოუკიდებლობა და უზრუნველყო მისი ფუნქციონირების დაცულობა. ამ პერიოდის საეკლესიო კანონთა განმმარტებლები დაწვრილებით აღწერენ საეკლესიო სამართალწარმოებისთვის დამახასიათებელ ზოგიერთ სპეციფიურ მოთხოვნებს და მექანიზმებს, რომელთა დასაკმაყოფილებლად საჭირო იყო საეკლესიო სასამართლო სისტემის ავტონომიურობა.

მაგალითად, IV მსოფლიო კრების მე-9 კანონის განმარტებისას თეოდორე ბალსამონი ამბობს, რომ ამ პერიოდისთვის ეკლესია უკვე იცნობდა საეკლესიო სამართალწარმოების პროცესის სხვადასხვა დონეებზე განხორციელების დისკრეციულ წესებს, თანმხლები უფლებამოსილებებით. მაგალითად, თუ დაზარალებულს სურდა საჩივარი შეეტანა მღვდლის, ეპისკოპოსის ან მიტროპოლიტის წინააღმდეგ, მას უნდა დაეცვა სასამართლოს დისკრეციული უფლებამოსილების საზღვრები, რომლის მიხედვით დაბალი რანგის სამრევლო დასი ექვემდებარებოდა საეპისკოპოსო სასამართლო (იგივე საეპარქიო სასამართლო!) მსჯავრს; ეპისკოპოსი ვალდებული იყო დაქვემდებარებოდა სამიტროპოლიტო სასამართლოს; ხოლო მიტროპოლიტი კი საპატრიარქო სასამართლოს.⁵

საეპისკოპოსო სასამართლოს წევრებს, გარდა ეპისკოპოსისა, წარმოადგენდა ხუცესთა დასი. საეპისკოპოსო სასამართლო გახლდათ დამოუკიდებელი სასამართლო ორგანო, თუმცა მისი გადანყვეტილება ექვემდებარებოდა აპელაციას.

რაც შეეხება სამიტროპოლიტო სასამართლოს, იგი გაფართოებულ ადმინისტრაციებში ფუნქციონირებდა. ასეთი ადმინისტრაციები სამიტროპოლიტო ოლქის სახელით იყვნენ ჩამოყალიბებულნი, რომელთა შემადგენლობაში შედიოდა რამდენიმე ეპარქია. სამიტროპოლიტოს საზღვრებში მოქმედებდა როგორც პირველი, ასევე მეორე ინსტანციის სასამართლოები. პირველი ინსტანციის იმდენი სასამართლო მოქმედებდა, რამდენი ეპარქიაც შედიოდა სამიტროპოლიტოს შემადგენლობაში. მაგრამ, მეორე ინსტანციის სასამართლო მხოლოდ ერთი ფუნქციონირებდა ცალკეული მიტროპოლიის საზღვრებში და იგი აფილირებული იყო ადმინისტრაციულ ცენტრთან.

სამიტროპოლიტო სასამართლო უფლებამოსილი იყო, განეხილა ნებისმიერი შინაარსის საეკლესიო დავა, რომელიც შეიძლება დაკავშირებული ყოფილიყო ეპარქიის ეპისკოპოსებს შორის არსებულ უთანხმოებასთან, პირველ ინსტანციაში გასაჩივრებულ

⁵ The Rudder, Translated by D. Cummings, Athens, 1908, 254-255.

გადანყვეტილებებთან, სახელდობრ – საეპარქიო ხელისუფლებასა და მასზე დაქვემდებარებულ უწყებებთან, როგორცაა მონასტერი, საძმოები და სამრევლოები; დაბალი რანგის სასულიერო პირების საჩივრებთან უმაღლესი იერარქიის მიმართ; საერო პირების საჩივრებთან იერარქიის მიმართ და რწმენის დაცვასთან დაკავშირებულ საჩივრებთან.

სამიტროპოლიტო სასამართლო შეზღუდული იყო, რადგან არ გააჩნდა საეპისკოპოსო ხარისხის ჩამორთმევის უფლებამოსილება, რადგან მართლმადიდებლური კანონიკური სამართლის მოთხოვნით, საეპისკოპოსო ხარისხის ჩამორთმევისთვის საჭიროა სულ მცირე თორმეტი ეპისკოპოსის ხმა.⁶

დამკვიდრებული პრაქტიკით მართლმადიდებელ ეკლესიაში საეპისკოპოსო ხარისხის ჩამორთმევაზე უფლებამოსილება აქვს მხოლოდ საპატრიარქო სასამართლოს.

გვიან შუასაუკუნეებში საეკლესიო ადმინისტრირების სფეროში განხორციელებულმა ცვლილებებმა გავლენა მოახდინეს სასამართლოს უფლებამოსილებათა კომპეტენციაზეც. მიტროპოლიტებზე უფრო ფართო ადმინისტრაციების შექმნის შემდეგ ეკლესიაში უმაღლეს მმართველობით ორგანოდ ჩამოყალიბდა საპატრიარქო ცენტრები, შესაბამისი სტრუქტურებით და დამოუკიდებელი სასამართლო სისტემით. საპატრიარქო ადმინისტრაციები გამოცხადდა ეკლესიის ცენტრალური მართვის ორგანოდ და პატრიარქების დაქვემდებარების ქვეშ მოექცა მანამდე სამიტროპოლიტოებში შემაჯალი ყველა ტიპის ადმინისტრაცია, რამაც გამოიწვია საპატრიარქო სასამართლოების უფლებების გამყარება და მათი აღიარება უზენაეს სასამართლო ინსტანციად.⁷

საპატრიარქო სასამართლოს, როგორც უზენაეს სასამართლო ინსტანციას, გამოაქვს საბოლოო ვერდიქტი საკითხებზე:

ა) რომელიც ვერ დასრულდა სამიტროპოლიტო სასამართლოში;

⁶ კართაგენის კრების მე-12 კანონი. ამ კანონის საფუძვლიანი განმარტებისთვის იხ., იქვე, 470.

⁷ ტრულის კრების 36-ე კანონზე ზონარას და ბალსამონის განმარტება იხ., იქვე.

ბ) ნებისმიერი საქმე, რომელიც მას გადაეცა საბოლოო დასკვნისთვის – მათ შორის პატრიარქის მიმართ წაყენებული ბრალდება.⁸

IV.

დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სტატიის მიზანს წარმოადგენდა კანონიკური სამართლის მნიშვნელოვანი ინსტიტუტის – საეკლესიო სასამართლოს სახარებისეული დაფუძნებულობის შესახებ არგუმენტების წარმოდგენა და დასაბუთება. სტატიის ამოცანა არ იყო სრულად მოეცვა თემატიკის ყველა ასპექტი, თუმცა უმთავრესი საკითხები საეკლესიო სასამართლოს პირველადი ფორმების და მისი ისტორიული განვითარების შესახებ სტატიაში ამომწურავად არის განხილული.

ჭარმოდგენილ თემას განსაკუთრებულ დამაჯერებლობას სძენს მოხმობილი წყაროები და დამონებები, რომლებიც უტყუარ ავტორიტეტად არიან აღიარებულნი ეკლესიისა და კანონიკური სამართლის მეცნიერებისთვის, როგორცაა: იესო ქრისტეს სწავლებები, მოციქულთა სწავლებები და საეკლესიო კანონმდებლობა.

დასასრულს, ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ ეკლესია საკუთარი მიზნების მისაღწევად გარდაუვალ აუცილებლობად სახავს საღვთო სამართლიანობის პრინციპის ძიებას და დაცვას. ამ მიზნის აღსასრულებლად იგი იყენებს საეკლესიო სასამართლოს, როგორც ინსტრუმენტს, რომელიც ემსახურება ღვთის ნების გამოვლენას ადამიანთა ხსნის და კურნების გზაზე. ამიტომ აფუძნებს იესო ქრისტე სიმართლის ძიების ქრისტიანულ პრინციპს მათეს სახარებაში, რაც მოგვიანებით განივრცო მოციქულთა ეპისტოლეებსა და საეკლესიო კანონმდებლობაში.

⁸ მე-3 ინსტანციის სასამართლოს მოწყობის შესახებ იხ, 1862 წლის კონსტანტინოპოლის საპატრიარქო სინოდის მოწყობის შესახებ კანონი. მუხ. 3 §3.

**THE PRIMORDIAL FUNCTIONS OF THE
ECCLESIASTICAL COURT IN THE ORTHODOX
TRADITION: CANON LAW AND THEOLOGY**

Vladimer Narsia*

In this essay, here is briefly examined Christian concept of Justice, which is applied by the church through its court. Christian justice as a goodness of redemption here is analyzed under the light of Gospel and then, confirmed by the patristic tradition, in particular the canon law tradition, which is presented by Church councils in order to highlight its importance for Church's redemptive mission.

Key words: Church, Tribunal, Canon Law, Christianity, Theology.

* Lecturer and Head of Canon Law Research Center at Ilia State University.
vladimernarsia@yahoo.com